

UOT:355.

**GƏNCLƏRİN ÇAĞIRIŞAQƏDƏRKİ HAZIRLIĞINDA HƏRBİ QULLUQÇUNUN
MİLLİ-PSIXOLOJİ XÜSUSİYYƏTLƏRİNİN NƏZƏRƏ ALINMASI***Məmmədova Mahnur Qafar qızı, Əmiraslanov Sərxan Nail oğlu**Gəncə Dövlət Universiteti**gceferova@rambler.ru*

Xülasə: Məqalədə hərbi psixologiyanın inkişafına şərait yaradan əsas amillərdən müasir müharibələrin xarakteri və xüsusiyyətləri haqqında, döyüş meydanından qalib çıxmaqda insan faktorunun həlledici rolu haqqında, onun hərbi-nəzəri əsasını təşkil edən, müharibədə əxlaq faktorunun dəyəri haqqında hərbi elmimiz və hərbi doktrinadan danışılır. Psixoloji faktorların və qəbul edilən psixoloji əsaslandırılmış qərarların hərbi sənəti tarixinə söykəndiyini göstərir.

Açar sözlər: hərbi qulluqçu, milli psixoloji xüsusiyyət, psixoloji faktor, hərbi elmi, hərbi psixologiya

Ключевые слова: военный служащий, военная наука, военная доктрина, военная психология

Keywords: military man, military science, military factor, military psychology

Hərbi elminin hərbi psixologiya üçün əhəmiyyəti ondadır ki, psixoloji tədqiqatların, müharibə, döyüş, döyüşə hazır olmaq, döyüş hazırlığı problemlərinin psixoloji aktual həllinin axtarışında və həllində əsas yerlərdən birini tutur. Hərbi elmi və hərbi psixologiya ümumi bir prinsipə: «müharibədə lazım olanı öyrətmək» birləşir. Hərbi psixologiyaya tətbiq edilməsi hərbi elminin bir neçə hərbi-psixoloji problemlərin nəzəri və praktiki olaraq həll edilməsində çox aktualdır. Belə ki, məsələn, müasir şəraitdə aktual məsələlərdə biri döyüş şəraitində şəxsi heyətin məənəviyyatının analizini aparmaqdır. Hərbi psixologiyanın vacib olan hərbi nəzəri prinsipinin məqsədinin mərkəzində «döyüş psixologiyası» ifadəsi durur ki, bu da ümumqoşun hava və dəniz döyüşləridir.

Təbiət elmlərinin məlumatları inandırıcı surətdə sübut edir ki, ruhi aləmin fəaliyyəti beyində inkişaf edilən formalardan birinin aktivləşməsidir. Bu halda psixi hadisəni nə beyinin fəaliyyətindən ayırmaq, nə də eyniləşdirmək olmaz. Ruhi fəaliyyət beyinin işləməsinin yüksək həddidir. Bu fəaliyyət beyində həkk olmuş obrazların, anlayışların, emosional həyəcanların inikasıdır və iradə qüvvəsinin hərəkətə gəlməsidir. Təbiət elmlərində psixologiya üçün vacib olanı odur ki, beyinin ümumiyyətlə işləməsi və o cümlədən onun psixoloji fəallığı qeyri-şüuri xarakter daşıyır. O, orqanizmlə, orqanizmin özünün vəziyyəti ilə mövcudiyyətin əks olunması arasındakı əlaqə şəraiti ilə təmin olunur.

Hərbi psixologiyanın xüsusi təbiət elmlərinə əsaslanması məsələsinin vacibliyi məsələsi ondan irəli gəlir ki, müharibə və sülh şəraitində hərbi xidmətin şəraiti həyat üçün vacib olan ruhi təzahürdür. Əsgər şəxsiyyətinin döyüş keyfiyyətləri, insanların döyüş qabağı və döyüşdə vəziyyətləri ruhi proseslər – bunların hamısı döyüş fəaliyyətini nizamlayan proseslər olub, bu proseslər əsgərin fəaliyyəti anlayışını irəliyə itələyir ki, bu da öz növbəsində uyğun neyrofizioloji proseslərə söykənir.

Müasir şəraitdə hərbi fəaliyyəti tədqiq etmək kompleks yanaşmanı tələb edir. Belə ki, hərbi psixologiyanın, hərbi işinin fiziologiyası, hərbi erqonomikanın qarşılıqlı surətdə sıx əlaqəsi nəzərə alınmalıdır. Erqonomika – insanın fiziologiyasının xüsusi bir bölməsi olub, döyüş hazırlığı və siyasi hazırlıq zamanı və döyüş fəaliyyəti şəraitində orqanizmin funksiyasının tənzimlənməsinin qanuna uyğunluqlarını öyrənir.

Hərbi psixologiyanın metodoloji, hərbi-nəzəri, təbiət elmlərinə söykənməsi daim yeni məlumatlarla inkişaf edərək və varlanaraq onun elmi səviyyəsinin yüksəlməsinə, onun nəzəri cəhətdən yüksəlməsinə və praktiki fəallığına müsbət təsir göstərir. Həm də psixoloji vəziyyət ordunun döyüş hazırlığının, döyüş təliminin səviyyəsinin yüksəldilməsinin, hərbi nizam-intizamın möhkəmləndirilməsinin, şəxsi heyətə rəhbərlik etməyin və siyasi işlərin təkmilləşdirilməsinin yollarının araşdırılmasına köməklik edir.

Tədqiqatlar göstərir ki, coxmillətli hərbi kollektivdə işləməyi hər zabit bacarmır. Xüsusilə gənc zabitlər çoxmillətli hərbi kollektivdə işləməyin ümumi-nəzəri məsələlərini öyrənsələr də, konkret insanlarla işləməkdə ciddi çətinliklərlə üzləşirlər. Onların milli ənənələri, milli psixologiyayı, coxmillətli hərbi kollektivin xüsusiyyətlərinin fərqli cəhətlərini bilmələri ilə üzə çıxır.

Müasir gənclərdə onların milli mənsubiyyətindən asılı olmayaraq, özünəməxsus şəxsi ləyaqət hissi inkişaf edir. Müstəqilliyə can atmaq, öz imkanlarına meyillik, çətinliyi yetərincə qiymətləndirə bilmək, hərbiçilərin millətlərarası problemləri kollektivdə qarşılıqlı anlaşmanın qurulmasında şəxsi heyətin kollektivdaxili birliyinin möhkəmləndirilməsində müəyyən çətinliklər törədir.

Hərbi bölmələrdə vahid dövlət dilinin – Azərbaycan dilinin ünsiyyət vasitəsi kimi istifadə edilməsinin xüsusiyyəti ondan ibarətdir ki, hərbiçilərin öyrədilməsi Nizamnamələrin, təlimatların, əmr və sərəncamların, məlumatların yazılması, öyrənilməsi və komandaların verilməsi Azərbaycan dilində aparılır.

Texnika və silahların yüksək temple inkişafı, döyüş xidməti fəaliyyətinin gərginliyi hərbiçidən verilən komandaya dərhal reaksiya verməyi, aydın məruzəetmə bacarığını tələb edir. Azərbaycan dilini yaxşı mənimsəmək hərbi qulluqçuya ixtisasına tezliklə yiyələnməyə, texnikanın istismar qaydalarına özünün Nizamnamədə göstərilən vəzifəsini yerinə yetirməyə, müxtəlif xalqların nümayəndələrini mənəvi yaxınlaşdırmağa, onların arasında əsl dostluq münasibətlərini inkişafı üçün zəmin yaratmağa, qarşılıqlı inam kollektivçilik ənənəsi yaratmağa geniş imkanlar verir.

Təcrübə göstərir ki, hərbiçilərin Azərbaycan dilini zəif bilmələri təlim və xidmət fəaliyyətində xeyli maneələr törədir. Bu halda komandirlər və rəislər şəxsi heyətin Azərbaycan dilini mümkün qədər mükəmməl öyrənmələrinə ciddi fikir verməlidirlər.

Ümumbəşəri dəyərlərlə, görüşlərlə yanaşı milli-mənəvi mədəniyyətin elementləri də mövcuddur. Onların hərbi kollektivdə daşıyıcıları hər şeydən əvvəl digər millətlərdən olan əsgərlərdir.

Bəzi hallarda hərbi qulluqçunun milli özünəməxsus ənənəsi, vərdişi, tələbatı hərbi xidmətin ümumi əxlaq və marağı ilə ziddiyyət təşkil etmir. Bununla yanaşı onlar komandir və rəislərdən mühüm diqqət tələb edir. Bu gün elə bölmələrə rast gəlinir ki, onun şəxsi heyətinin bir qismini qeyri-milliyətlər təşkil edir. Bu isə kollektivdaxili həyata hərbiçilərin kollektivində qarşılıqlı münasibətlərə əhəmiyyətləri dərəcədə təsir edir.

Belə xüsusiyyətlərin özünü göstərməsi üçün münasibətin xüsusi özünə məxsusluğu vardır. Bu xüsusiyyətləri tərbiyə işində mütləq nəzərə almaq lazımdır. Psixoloji iş və bölmələrin idarə olunmasının təhlili vəhdət təşkil edir, çünki hər iki halda söhbət komandirin tabelikdəkilərlə qarşılıqlı münasibətdən gedir. Fərq yalnız ondan ibarətdir ki, rəhbərlik deyəndə bir şəxsi heyətin davranış və fəaliyyətinə rəhbərlik, psixoloji iş dedikdə isə şəxsi heyətin mənəvi-psixoloji vəziyyətinə və fərdi münasibətlərinə rəhbərlik nəzərdə tutulur.

Psixoloji iş ilk növbədə aşağıdakı problemlərin həllinə yönəldilir:

Şəxsi problemlər: bu problemlər hərbi qulluqçuların şəxsi inkişafını, əxlaqi və mənəvi sağlamlığını, əhvalını və potensial döyüş imkanlarını pisləşdirir. Bu çətinliklər şəxsi heyətin hərbi xidmətə sosial-psixoloji adaptasiyaları ilə əlaqədardır.

Kollektiv, qrup problemləri: Bu problemlər hərbi kollektivdə mənəvi-psixoloji ab-havanı pisləşdirir. Bura kollektivdaxili əlaqələrin deformasiyası və pozulması, pozitiv dəyərlərin tənəzzülü, şəxsi heyətin məişət konfliktləri zəminində ayrılığı, müxtəlif formalı psixoloji ziddiyyətlər, mikroqrupların yaranmasına səbəb olur.

Fəaliyyət problemləri: Bu problemlər hərbi qulluqçuların psixoloji xüsusiyyətlərinin hərbi xidmət üzrə peşəkar tələblərinə uyğunsuzluğu kimi başa düşülür və özünü xidmət və təlim-döyüş fəaliyyətində büruzə verir.

Psixoloji əsas məzmunu obyektin psixoloji öyrənilməsi və psixoloji idarə olunmasıdır. İş zamanı üç təşkilati səviyyə seçilir:

- ayrılıqda hərbi qulluqçunun səviyyəsi;
- hərbi kollektivin (bölmənin) səviyyəsi;
- hərbi hissənin səviyyəsi.

Psixoloji idarə olunma şəxsi heyətin mövcud həyat və fəaliyyətlərinin rəhbərliyi bilavasitə köməklik edilməsi vasitəsilə optimallaşdırılmasıdır.

Psixoloji işin vəzifələri aşağıda göstərilənlərdir: şəxsi heyətin fərdi-psixoloji xüsusiyyətlərinin öyrənilməsi, hərbi kollektivdə sosial-psixoloji proseslərin proqnozlaşdırılması və inkişafı; çağırışçıların vəzifələrə düzgün təyinatı və peşəkar seçimi məqsədi ilə psixoloji ekspertiza; xidmət və döyüş fəaliyyətinin, təlim-tərbiyə prosesinin psixoloji analizi və effektivliyinin artırılması üçün tədbirlərin təkmilləşdirilməsi; tələb olunan döyüş və səfərbərlik hazırlığının səviyyəsinin, döyüş və təlim-döyüş tapşırıqlarının icrasının, döyüş növbəsinin, qarovul və daxili xidmətin psixoloji təminatı; kollektivlərdə sağlam mənəvi-psixoloji mühitin formalaşması; hərbi qulluqçulara, onların ailə üzvlərinə və mülki personala psixoloji yardımın göstərilməsi; kənardan məlumatlandırma-psixoloji təsirinə qarşıdurma.

Hərbi hissədə aparılan psixoloji işin əsas formalarına bunlar daxildir:

- psixodiyagnostika;
- psixoprofilaktika və psixogigiyena;
- psixoloji məsləhətləşdirmə və maarifləndirmə
- psixoterapiya və psixoloji bərpa.

Ədəbiyyat

1. Hərbi psixologiya və pedaqogika I və II hissə – müəllif polkovnik Raizi İsmayılov Azərbaycan Respublikası Müdafiə Nazirliyi. - Hərbi nəşriyyat 2014.
2. Hərbi bilik jurnalları müxtəlif nəşrlər. - Azərbaycan Respublikası Müdafiə Nazirliyi orqanı.
3. Əliyev N.A. və Gözəlov S.S. Hərbi qulluqçu şəxsiyyətinin psixologiyası və hərbi intizamın Möhkəmləndirilməsi. Bakı 2000 ci il
4. Əliyev N.A. və Gözəlov S.S. Hərbi qulluqçuların döyüş fəaliyyətinin və xidmətinin psixoloji təhlili Bakı 2000 ci il
5. Əliyev N.A. və Gözəlov S.S. Şəxsi heyətin və hərbi kollektivlərin psixologiyasına döyüş şəraitinin təsiri Bakı 2000 ci İL

**УЧИТЫВАНИЕ НАЦИОНАЛЬНО-ПСИХОЛОГИЧЕСКИХ КАЧЕСТВ У
ДОПРИЗЫВНОЙ МОЛОДЕЖИ*****Мамедова Махнур Кафаровна, Амирсаланов Сархан Наиль оглы******Резюме***

В статье говорится об условиях военной психологии, о человеческом факторе в победоносной войне, о военной доктрине. Учитывается развитие психологических факторов в истории военной науки.

THE NATIONAL –PSYCHOLOGICAL METHODS IN PRO-MILITARY YOUTH***Mamedova Makhnur Kafar, Amiraslanov SarkhanNail******Summary***

In article speaks about human factors, military psychology, about national factors. The development of military national psychology is important task in the history of military education.

Rəyçi: dosent Hiyazi Nəbiyev***Fiziki tərbiyə, çağırışa qədərki hazırlıq və mülki müdafiə kafedrasının 16 noyabr 2024-cü il tarixli iclasın 04 sayılı protokolu******Daxil olma tarixi 25 noyabr 2024-cü il***